

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 117 / Olot, gener 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / LA CIUTAT GLOBAL I LES CIUTATS MITJANES

(Resum de la intervenció en la presentació del llibre *He caminat tots els carrers d'Olot*, de Clara Nubiola, el dia 29 de novembre de 2018)

El projecte de Clara Nubiola intentava explicar coses que no són fàcils d'explicar avui dia, perquè parteixen d'hàbits que sembla que siguin de generacions passades, però que ens descobreixen moltíssimes coses que avui romanen gairebé amagades, que són un pèl invisibles, i que, per tant, no acabem d'entendre del tot. El projecte era meravellós perquè significava tornar a caminar. I aquesta activitat que per a nosaltres és purament instrumental per a ella era una eina de coneixement i una forma de fer metàfora d'una ciutat, d'uns edificis i d'unes persones.

No és fàcil fer tot això, perquè avui tenim un gran problema amb les ciutats. I és que les ciutats produeixen discursos que no sempre són democràtics, compartits, progressistes. I no des d'un punt de vista ideològic, sinó social, modern: no són progressistes perquè no sempre impliquen el progrés de tothom i de la mateixa manera. Les grans ciutats són grans productores de literatura, de discursos, d'idees. Però fixem-nos que moltes vegades aquestes idees venen avalades pel capitalisme global, són idees que el capitalisme global ha de compartir amb els mitjans econòmics potents, perquè les ciutats no deixen de ser una altra forma de l'expressió de l'economia. I per això moltes ciutats pacten amb aquest gran poder global que és el capitalisme ser ciutats globals. Això implica que hi ha discursos que també han de ser globals.

Us heu preguntat mai per què les ciutats comencen a assemblar-se tant les unes a les altres? Hi ha molts màsters d'urbanisme que avui s'imparteixen a Vancouver, demà a San Francisco, l'altre a Boston, l'any següent a París i que finalment arriben a Barcelona. Gairebé sempre són els mateixos professors o els mateixos discursos. Hi ha un màster que s'ha d'interrelacionar, que s'ha d'homologar. Què passa, aleshores? Que les idees que passen

d'una ciutat a l'altra són les que es poden "homologar". Aquesta homologació el que fa és generar discursos repetitius.

Ens hem preguntat mai per què la ciutat ha desaparegut com a protagonista de les obres de creació? Si ens fixem en els anys vint i trenta, les ciutats eren protagonistes de les novel·les (el cas paradigmàtic és *Berlin Alexanderplatz*). I això continua en el cinema, en la ciència ficció, en el cinema d'herois, i en els anys setanta i vuitanta. Qui no ha vist la pel·lícula *Manhattan*, on el protagonista és la ciutat, o qui no ha llegit aquell gran cant del cigne que és la trilogia de Nova York de Paul Auster? Però des de finals dels vuitanta la ciutat ha desaparegut com a protagonista. Sí, tenim casos excepcionals, com la Roma de *La grande bellezza*, però és una ciutat decadent; o la Bucarest de Mircea Cartarescu, que també és una ciutat crepuscular. No tenim ciutats protagonistes, perquè la ciutat ha esdevingut clònica, les ciutats no tenen prou capacitat per independitzar-se les unes de les altres, acaben parlant entre elles a través d'un llenguatge arquitectònic, d'un urbanisme i d'una economia que els són comunes. Aquest terme que utilitzem tant, "en comú", la comunitat, també té una part perversa, i és que es perd una certa identitat, es perd una certa capacitat de representació i de representativitat. Què aporta una ciutat que no porti l'altra?

Per això quan a Faber vam plan-tejar el projecte sobre urbanisme per fer en residència vam pensar sempre en ciutats petites i mitjanes. Jo soc dels que creu fermament que les ciutats petites i mitjanes poden donar un context, igual que el pot donar el territori a la ciutat global. És evident que la ciutat global té molt de poder, però necessita contrapoders que la facin més humana. Necessita que les ciutats d'entre 25.000 i 200.000 habitants la contextualitzin, la situïn, la friccionin, donin un altre sentit a la seva perifèria, que també esdevé centre. Hem de tenir discursos des de les ciutats petites i

mitjanes per tal que el discurs gran de la ciutat no ho acabi dominant tot. I, és clar, quan Clara Nubiola ens va presentar el seu projecte, ens va semblar fantàstic, perquè parlava d'una ciutat que és la nostra, es proposava recórrer-la i fer-ne després un discurs. Això és importantíssim: poder tenir eines de reflexió que nosaltres no teníem. I he de dir que, des d'aquest punt de vista, n'hem après molt perquè, passant d'una altra manera per llocs on nosaltres passem, ens ha ensenyat coses.

En el llibre hi ha un munt de dibuixos, de frases, d'idees, que són magnífics. Per exemple, quan diu: "Aquesta ciutat no té una bona transició. Afirmació urbanística". Què significa això? Que va passant d'un lloc a un altre sense que hi hagi espais de transició amables? Que no hi ha una connexió entre diferents barris? Que hi ha una part de la nostra ciutat que no està ben connectada perquè també l'orografia és complexa? O quan diu: "Olotins, sou més formosos vosaltres que el Power Fit que penja al cartell d'aquella botiga de Santa Pau. Observació antropològica"...

Tot això ho fa des d'un punt de vista molt compromès, que afecta també l'estil del llibre. Quan veieu els dibuixos de la Clara hi veureu una característica, que és "sí, però no". La línia *sembla* dubitativa, sembla que hi hagi un traç que no estigui assegurat, que les rectes i les perspectives mai no siguin prou rectes ni prou perspectives, però al costat d'això hi ha una contundència. És a dir, el que fa la Clara és mullar-se, i es mulla en la seva línia, que és una línia nítida, diferenciada, que marca molt bé els perfils, que no és vaporosa, que diu el que ha dir, ho explica, ho explica, ho dibuixa, no hi posa una taca que amaga el dibuix, sinó que explica molt bé el que està dient. I això ho fa amb la mateixa línia amb què després escriu. Des d'aquest punt de vista, el que tenim és un petit manual del que és Olot, un manual d'artista.

FRANCESC SERÉS
Director en funcions de Faber

DOn Miguel de Zavala y Avñon, Theforero General del Exercito, y Principado de Cataluña. He recibido del Señor Don Fernando Verdes Montenegro, Theforero Mayor de la Guerra por mano de *Don N. de la Cruz de Torallas, Corregidor de Girona* que deve pagar, y fe le han repartido por lo equivalente a la provision de Camas para las Tropas, conduccion de Leña, gastos de Almazenes de ella, y confumo de Azeyte de los Cuarteles de Barcelona; de que me hago cargo en fuerza de esta Carta de pago, de lo que ha de tomar razon el Señor Don Antonio de Horbegozo y Landaeta, Contador Principal de este mismo Exercito, y Principado. Barcelona *3 de febrero* de mil feteientos y veinte y quatro

Les parròquies d'arrel medieval van servir de demarcació de base per crear la xarxa de municipis de Catalunya a l'inici del segle XIX. Però, en les múltiples modificacions administratives patides per aquest mapa municipal, les menys poblades es van anar integrant en entitats de més pes demogràfic o polític. Una integració que ha esborrat fins i tot el record de l'existència d'un municipi en aquells casos que van tenir lloc en un temps molt reculat.

Toralles, per exemple, pertany a aquesta categoria de districte civil desaparegut sense deixar rastre. Va néixer com a parròquia, sota l'advocació de sant Martí, per enquadrar una quarantena de masos escampats entre la riera d'Oix i la de Carrera, a l'Alta Garrotxa. En els registres del bisbat de Girona consta que va passar a ser una església sufragània de Santa Maria de Castellar de la Muntanya l'any 1594, un senyal inequívoc de la davallada del nombre de parroquians. Finalment, una revisió del mapa municipal efectuada l'any 1846 va forçar la seva integració al municipi veí de Montagut el 20 de juny d'aquell any, en la mateixa data que el terme de Castellar de la Muntanya passava a formar part de Capsec. La raó de la supressió del municipi era la poca densitat demogràfica del terme, que feia inviable mantenir-hi una estructura administrativa pròpia. En la darrera etapa, només hi havia 14 cases habitades: el Mercer, la Costa, la Pineda, el Forn, Cavallers, Collsesmoles, el Bac, la Ferreria, can Mariano, la Casanova, les Planotes, can Terrassa, el Molí i el Molinot.

De manera excepcional, si tenim en compte aquestes circumstàncies, ens ha pervingut una part del fons documental d'aquest municipi garrotxí desaparegut fa tant de temps. Es conserva com a subfons dins del fons particular de Joaquim Danés i Torras, ingressat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'any 1997. Sembla que, per circumstàncies

desconegudes, els papers de Toralles van anar a parar a la família Danés, procedent de la Vall del Bac i establerta a Olot l'any 1874.

Componen el fons 10 unitats d'instal·lació i conté, en primer lloc, algunes sèries de correspondència: una bona

col·lecció (completa?) de les Reials Cèdules lliurades a l'ajuntament local per al període 1720-1840; les circulars impreses del corregiment de Girona, el subcorregiment de Besalú, el Gobierno Político Superior de Cataluña i la Diputació de Girona entre 1734 i 1848, i un lligall de correspondència manuscrita de diversos organismes dels segles XVIII i XIX, majoritàriament exigint contribucions militars en diners i bagatges. També en forma part un lligall de cartes de pagament de les quotes del cadastre assignades a Toralles en el període 1716-1849 i altres contribucions (*culto y clero*, subsidi de comerç, contribució territorial...). La documentació conservada no conté en cap cas el material que es podia haver generat durant l'etapa d'administració francesa (1810-1814). Finalment, destaca la col·lecció d'exemplars del *Boletín Oficial de la Provincia de Cataluña* (1833-1834), continuat com a *Boletín Oficial de la Provincia de Girona* (1834-1848). És incompleta perquè tan sols es van conservar els números del butlletí que contenien disposicions que afectaven el municipi.

L'únic autor, per ara, que ha utilitzat aquesta font informativa ha estat el seu antic possessor, Joaquim Danés i Torras, en un context insospitat. En el setè volum de la seva monumental *Història d'Olot*, va aportar algunes dades extretes d'aquest subfons. "Mancats de dades concretes cadastrals d'Olot", deia l'historiador, "tenim en canvi a mà una informació i documentació completa relativa a un dels petits llocs municipals del districte, el de Toralles". Més endavant, reconeixia que ho feia per "la mandra que fa sempre d'anar regirant simples relacions numèriques" en els comptes de la vila olotina.

Certament, Danés va saber aprofitar aquesta petita però valuosa mostra documental que ens ajuda a conèixer aspectes de la història d'aquest municipi.

XAVIER PUIGVERT I GURT

BREVIARI

El sociòleg Jordi Puig Martín (Barcelona, 1982) ha lliurat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa un exemplar del seu projecte final del màster en Direcció i Gestió de Recursos Humans de la Universitat Oberta de Catalunya. El treball, titulat *La digitalització de la direcció i gestió dels recursos humans a la indústria càrnia de la Garrotxa*, analitza com s'està produint el procés de transformació digital en l'àmbit de la indústria càrnia de la comarca a partir, sobretot, d'entrevistes amb responsables de recursos humans d'empreses del sector, polítics i tècnics. La versió en PDF del document es pot descarregar des del blog www.empresaparticipativa.com.

...

El passat mes de setembre, Edicions Sidillà va publicar *Els pobles perduts del Pirineu català i aranès* (col·lecció La Talaia; 10), una obra col·lectiva coordinada per Xavier Cortadellas i Judit Pujadó que aplega textos sobre una trentena d'antics nuclis de població de muntanya actualment buits. Hi apareixen alguns pobles deshabitats de l'Alta Garrotxa: Ribelles, Bassegoda, Monars, Sant Aniol d'Aguja i Lliurona. En un llibre anterior de la mateixa editorial, publicat l'any 2012 amb el títol *Els pobles perduts. 30 indrets oblidats de Catalunya* (La Talaia; 2), ja s'havia recollit el cas del nucli de Talaixà.

...

En les 15es Jornades Antoni Varrés, organitzades per l'Ajuntament de Girona els dies 21, 22, 23 i 24 de novembre de 2018, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa va tenir-hi presència en dues sessions relacionades amb els 173 autocroms del fotògraf de Sant Feliu de Pallerols Josep Vilallonga Corominas, avui conservats al centre. En primer lloc, Beatriz Martínez, professora de la Universitat Politècnica de Catalunya, els va utilitzar en la seva ponència com un dels exemples de digitalització de negatius en color. I en la tribuna d'experiències, Quim Roca, Beatriz Martínez i Laura Covarsi van presentar el cas de la producció de rèpliques posterior a la restauració i a la digitalització. Els dos textos es poden consultar en línia.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

COSTA, Jordi,
Fills de Caín, Girona: Curbet,
2018, 381 p.

Escola de les Planes d'Hostoles. Pinzellades d'història. 100 anys, 1918-2018, les Planes d'Hostoles: l'Ajuntament, 2018, 315 p.

Faber. Memòria Curs 2017/2018, Olot:
Faber, 2018, 46 p.

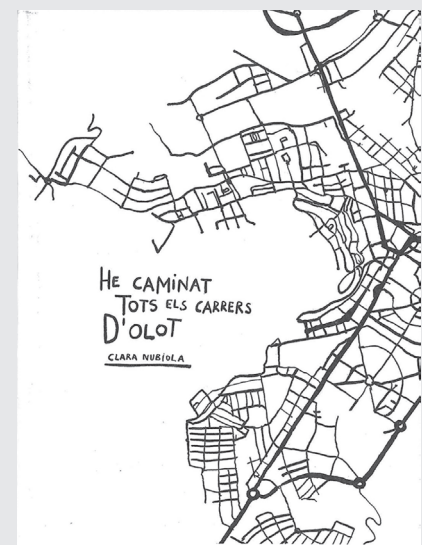
GOU, Glòria i COSTA, Montse,
Tenim una gosseta, Olot: [s.n.],
2018, 31 p.

GUIX, Josep i ROCA, Anna,
Agenda del Pagès 2019, Girona:
Hermes Comunicacions, 2018,
207 p.

LAGARES, Sisu,
*Els germans Wallace i la màscara
del faraó*, Girona: Mínima Llibres,
2018, 296 p.

MUNTADA, Ramon,
*Presencia de la Orden de Caballería
del Santo Sepulcro de Jerusalén en
la diócesis de Gerona*, [S.l.]: Ra-
mon Muntada, 2018, 96 p.

NUBIOLA, Clara,
He caminat tots els carrers d'Olot,
Olot: Observatori del Paisatge,
2018, [369] p.

PAGÈS, Joan,
*Les Preses i el monestir de Sant
Benet de Bages*, vol. IV, les Preses:
Ajuntament de les Preses, 2018,
329 p.

*Ratafia de Besalú. 25 anys d'història,
1993-2018*, Besalú: Ajuntament de
Besalú, 2018, 63 p.
Coordinació de Maria Fauró i Pin Ferrés.

REIXACH, Albert,
*Finances públiques i mobilitat soci-
al a la Catalunya de la baixa edat
mitjana. Girona, 1340-1440*, Ma-
drid: Consejo Superior de Investi-
gaciones Científicas, 2018, 389 p.

SALRACH, Josep M. i Tomàs MONT-
AGUT (dir.),
*Justícia i resolució de conflictes a la
Catalunya medieval. Col·lecció di-
plomàtica, segles IX-XI*, Barcelona:
Generalitat de Catalunya. Depart-
ament de Justícia-Parlament de Ca-
talunya, 2018, 1.068 p. (Textos Ju-
rídics Catalans; 37. Documents; 2).
Amb la col·laboració tècnica d'Albert
Martí Arau.

TUBERT, Anna (coord.),
Beuda, Girona: Diputació de Gi-
rona, 2018, 96 p. (Quaderns de la
Revista de Girona; 197).

ARTICLES

ARBONÈS, Jordi,
“El Collell, la vida a l'internat”,
Revista de Girona, núm. 311, no-
vembre-desembre 2018, p. 22-27.

BOSCH, David,
“Els Catòlics, els reis de les caval-
cades”, *La Comarca d'Olot*, núm.
1.964, 13 de desembre de 2018, p.
34-40.

CALS, Joan,
“Gaspar Espuña: l'educació, el tu-
risme i l'empresa des de l'human-
isme cristià”, *Revista de Girona*,
núm. 311, novembre-desembre
2018, p. 48-51.

CASACUBERTA, Margarida,
“Pròleg. Teatre irònic, teatre polí-
tic: teatre polèmic”, dins Santiago
RUSIÑOL, *Teatre polèmic*, Barce-
lona: L'Avenç, 2018, p. 9-18.

CASACUBERTA, Margarida,
“1893. La vida bohèmia”, dins
Borja de Riquer (dir.), *Història
mundial de Catalunya*, Barcelona:
Edicions 62, 2018, p. 597-604.

CASACUBERTA, Margarida,
“1902. El multitudinari enterra-
ment del poeta del poble”, dins

Borja de Riquer (dir.), *Història
mundial de Catalunya*, Barcelona:
Edicions 62, 2018, p. 639-646.

CASACUBERTA, Margarida,
“1905. Víctor Català, la novel·lista
emascarada”, dins Borja de RI-
QUER (dir.), *Història mundial de
Catalunya*, Barcelona: Edicions
62, 2018, p. 647-653.

LOSANTOS, Àgata,
“Cartes a Mela Muter”, dins *De
París a Girona. Mela Muter i els ar-
tistes polonesos a Catalunya*, Giro-
na: Museu d'Art de Girona, 2018,
p. 62-63.

MERINO, Imma,
“Creure en la bondat fa miracles [a
propòsit de *Lazzaro felice*, d'Alice
Rohrwacher]”, *L'Avenç*, núm. 452,
desembre 2018, p. 74-76.

MURLÀ, Josep,
“Els rellotges públics d'Olot, del
segle XVI ençà”, *La Comarca
d'Olot*, núm. 1.640, 13 de desem-
bre de 2018, p. 54-70.

REIXACH, Albert,
“Mundo laboral, política municipal
y trends económicos en las ciudades
catalanas de la baja edad media: el
ejemplo de Gerona (1340-1440)”,
dins Jesús Àngel SOLÓRZANO i
Arnaldo SOUSA (eds.), *Trabajar en
la ciudad medieval europea*, Logro-
ño: Gobierno de la Rioja, 2018,
p. 349-378.

SALA, Joan,
“Els canvis d'escala d'Isabel Banal”,
Revista de Girona, núm. 311, no-
vembre-desembre 2018, p. 108-111.

TEIXIDOR, Albert,
“Les turbines de les fàbriques “Tor-
ras Juvinyà” als anys 40 i 50, *El So-
roll de les les Fonts*, núm. 67, juny
2018, p. 38-39.

VALERI, Xavier,
“Inici del moviment obrer a Sant
Joan les Fonts”, *El Soroll de les
Fonts*, núm. 66, desembre 2017, p.
19-20.

VALERI, Xavier,
“El moviment obrer a Sant Joan les
Fonts (II part)”, *El Soroll de les
Fonts*, núm. 67, juny 2018, p. 40-
41.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Tot i considerar-me una persona culta i formada, estic comprovant amb estupefacció que no conec les lleis que regulen la meua vida ciutadana. I em dol no haver estat més amatenent quan, potser, encara era a temps de canviar-les. Em va sorprendre assabentar-me que la hipoteca que tenia signada no era en realitat un crèdit hipotecari, sinó que era un vulgar crèdit personal, atès que la garantia del préstec no era l'immoble hipotecat, sinó que era la meua persona; però, com que l'he pogut pagar, no en vaig fer més cabal. També em va indignar veure com la meua factura del gas era gravada amb el cost d'un desorbitat dipòsit submarí de gas, conegut com a projecte Castor, que havia estat dissenyat per enriquir uns particulars amb influència; però, com que m'ho cobren a pessics, m'hi he conformat. Ara, però, la meua incomoditat amb les lleis d'aquest estat on visc ha augmentat un parell de graons, fins a fer-se'm insuportable. He vist vulnerats els meus drets fonamentals de representació i de participació; i em sento impotent i incapaç de treure de la presó els meus representants polítics, de fer tornar de l'exili el president del meu país i d'alliberar els meus veïns que estan confinats a la seva vila. Amb aquestes lleis no puc.

Com a home del segle XIX que soc, m'agradaria que aquesta crisi s'acabés com ho feien les revoltes del meu segle, amb un indult i un sant tornem-hi, que no ha estat res! Espero que aquest nou intent d'alliberament nacional acabi, com a mínim, com la Insurrecció Federal del 1869. Aleshores, les Corts espanyoles, sorgides de la Revolució de Setembre que va destronar la despòtica monarquia borbònica i va donar pas al Sexenni Democràtic (1868-1874),

acabaven d'aprovar una Constitució centralista. Els republicans federals estaven molt disgustats, però el malestar popular no es canalitzava de cap manera. La minoria republicana del Congrés i la direcció del Pacte Central que agrupava les diferents faccions del republicanisme espanyol, intentaven consensuar una posició comuna, però no es posaven d'acord. L'espurna que va fer esclatar la insurrecció va ser l'ordre del govern progressista de desarmar les milícies populars de Barcelona, Tortosa i Tarragona, que s'havien format, allà i a tot el territori, per impulsar la democràcia i protegir les llibertats conquerides. Aleshores, el diputat gironí a Corts del Partit Republicà Democràtic Federal Josep Toribi Ametller va ordenar als seus partidaris agafar les armes. Es varen formar quatre columnes, totes a la província de Girona. La garrotxina, la dirigia l'alcalde d'Olot Joan Deu i la formaven 700 homes, entre els quals els dirigents de la Internacional Salvador Casals i Francesc Casadellà, els regidors federals Ramon Estorch, Josep Benet i l'alcalde de Tortellà Pau Estabanell. El govern va declarar l'estat de guerra i l'exèrcit va ocupar els carrers. Sense més suports, la revolta va fracassar. Aleshores, el govern va oferir l'indult a tots els qui no fossin dirigents, i els insurgents varen tornar cap a casa, mentre els caps marxaven cap a l'exili. Els quatre comandants de la revolta varen ser jutjats en absència i condemnats a mort; una pena que els fou commutada, primer per la presó i al final per l'exili. Dos mesos després, el 28 de desembre, Joan Deu i Pau Estabanell varen tornar a casa. I a mitjans de gener de 1870 varen recuperar les seves respectives alcaldies, després de tornar a guanyar unes noves eleccions municipals.

HISTÒRIES / JOVES I PATRIMONI: UN NOU TRAM DEL CAMÍ RAL

En el seu darrer número, la revista *Puigsacalm* (octubre-desembre 2018) es fa ressò del camp de treball juvenil que es dué a terme durant la primera quinzena de juliol d'aquest estiu. El camp fou organitzat per l'entitat Núria Social i l'Àrea de Joventut i Educació de l'Ajuntament de la Vall d'en Bas, i va comptar amb la col·laboració del GECA, l'agrupació no formal de joves de la Vall d'en Bas, el Centre de Cultura i Natura Can Trona, el Club Ciclista Bas, el Club Futbol Vall d'en Bas i l'Agrupació Naturalista de la Garrotxa, a més de l'assessorament històric i arqueològic, conduït per Culturània. Tot aquest entramat social i institucional es coordinà per tal que joves d'arreu del país vinguessin a la vall a desenterrar i documentar un nou tram del camí ral que anava de Vic a Olot, que ja es va començar a documentar a les Marrades del Grau arran de les campanyes de 2009-2010, impulsades pel llavors Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya.

Els treballs duts a terme es van concentrar en el sector delimitat pel Molí Vell i el Molí de l'Aubert, al pla dels Hostalets, una àrea en la qual, gràcies a la memòria popular i el coneixement dels excursionistes, el GECA ja havia desenterrat feia pocs anys un tram de camí empedrat. El camp de treball d'enguany va continuar la traça d'aquesta primera troballa en direcció al Molí de l'Aubert, en un tram que discorre a prop del Fluvià i en paral·lel al riu. Els resultats de la intervenció es concreten sobretot en tres aspectes: en primer lloc, es va poder desenterrar un nou tram de camí

empedrat, amb restes de la infraestructura pròpia dels camins moderns (*cunetes*, guarda-rodes, trencaigües...); en segon lloc, es va classificar tot el material recollit, consistent sobretot en fragments de ceràmica (s. XVIII-XX), vidre (fragments de recipients) i metall (de totes les èpoques, des de romanalles d'eines agrícoles fins a llaunes de sardina), i, en tercer lloc, es va poder apreciar per primera vegada l'existència d'estructures viàries relacionades amb el camí, però que no es troben en el seu itinerari principal, tals com desviacions cap a cases i camins secundaris, o passeres empedrades per creuar el Fluvià i facilitar l'accés als camps.

Si es valora en una visió de conjunt, aquesta darrera intervenció al camí ral se suma a les ja esmentades del GECA i la Generalitat, en el pas per la Garrotxa d'aquest important eix viari, que ja s'ha convertit en atractiu turístic, lúdic, esportiu i cultural. Cal afegir que el coneixement de la continuació del camí vers el Ripollès també està donant nous fruits: als *Annals* del PEHOC de 2017 vam publicar, junt amb Joel Colomer, el primer estudi documental de la via del Capsacosta, bastida entre els segles XVII i XVIII, i fa poques setmanes han començat a transcendir els resultats de les excavacions al pont Vell de la Rovira, a Sant Pau de Segúries, conduïdes per AtriCultura. A poc a poc, les diverses intervencions serveixen per aclarir la naturalesa patrimonial del camí, d'origen romà i medieval, però construït en època moderna.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÈS

TERRITORI BRUNET / ELS PESSEBRES INTERACTIUS

DAVID SANTA EULÀRIA

A partir de l'any 1917, poc després d'instal·lar-se a Olot, la premsa local va començar a fer-se ressò dels pessebres de Sadurní Brunet i de tota la sèrie de premis que, un any sí i l'altre també, anava recollint en els competits concursos de l'època. I també líriques pinzellades dels cronistes com aquesta de *La Tradició Catalana* de l'any 1933: "Per això Brunet fa les perspectives més populars d'Olot en les quals s'hi va, no per donar-hi una llambregada i donar-se per satisfet, sinó per passar-li l'estona, sentint de l'autor l'explicació de la seva obra i veient com, al conjur d'uns commutadors elèctrics, apareixen escenes i més escenes aquí i allà com en una catifa màgica." La introducció dels commutadors elèctrics i les composicions "animades" va ser una molt celebrada innovació de Brunet, amb diferents enginyers mecànics i manuals que provocaven sensació de moviment: els músics ballaven, l'ase feia voltar la sínia, les rentadores esbandien la roba, les flames de la caldera s'encenien i s'apagaven... Fins i tot hi havia ranures a la part baixa del diorama per introduir-hi monedes i activar els elements indicats a partir d'un enginyós sistema de canalons de zinc, rodes dentades, ganxos i filaments elèctrics. Eren habituals les cues dels més menuts –i no tant– amanyagant delerosos els deu cèntims que per-

metien gaudir d'una de les atraccions preferides de les diades nadalenques: els pessebres "interactius" de can Brunet.

De tota aquesta popularitat i reconeixement ens n'informa la premsa, però en el fons de l'autor conservat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa hi ha altres detalls prou suculents per acabar d'acolorir aquesta passió. En primer lloc, cal fer atenció a les nombroses fotografies: com les que mostren bigarrades i complexes composicions en les quals no dubtava d'incorporar-hi capitells, columnes i altres elements creats per a cases benestants; o les imatges de tot l'estoc de figures per vendre situades vora l'antiga font de Santa Magdalena; o les elaborades architectures i detalls ornamentals dels diorames que revelen una traça similar a la que també aplicava en altres terrenys o, en definitiva, la varietat i qualitat de tots els exemples. Encara que no sempre podia descordar la seva imaginació. Ho podem constatar en la correspondència d'un client de Ripoll en què li detallava curiosament com havien de ser totes les escenes i portava als límits la definició d'un "encàrrec": "Molt senyor meu: li envio l'acabament de la nota folklòrica, o sigui, la part del treball dels carboners, perquè es faci ben bé el cas de què són les piles embromades i com es fan les manipulacions i estris que s'usen". També és significatiu el plànol que va fer del domicili del carrer de la Proa, on va distribuir totes les necessitats amb la previsió de quatre (!) estances destinades als pessebres i, sobretot, convé destacar els apunts que va fer Jordi Brunet al voltant de l'activitat pessebrística de la família. En aquest cas, els seus records són més vius i extensos que les anotacions sobre altres vessants creatius del seu pare i són, sens dubte, un bon punt de partida per a qui tingui interès en aquesta temàtica.

Amb tota aquesta informació disponible en el fons i amb aquesta imatge que hem escollit per il·lustrar el text –el pati de la casa plena de maquetes que empetiteixen les figures dels seus fills presents a l'escena–, és més fàcil acabar d'entendre per què durant el mes de desembre les eixutes indicacions en el dietaris de Sadurní Brunet quedaven reduïdes gairebé a una sola paraula: "pessebres".

ELS NOMS DE LA TERRA / TRIBUT A CAN JOANETES

XAVIER PUIGVERT I GURT

El poder polític a Olot s'identifica amb un nom: *Can Joanetes*. Amb aquesta denominació, els conciutadans ens referim a la seu del govern municipal local des del final del segle passat. Concretament, des de 1994, quan van acabar les obres d'adaptació d'un complex fabril adquirit pel consistori per albergar les oficines municipals i es va abandonar el vell casal del carrer de Sant Esteve. Un any i escaig després, l'equip de govern va tenir l'encert d'adoptar el nom popular de l'antiga fàbrica com a capçalera del butlletí d'informació municipal i aquella proposta d'anomenar la institució a partir de la seu va reeixir. Ara, un quart de segle després d'aquella conjuració, els olotins ja tenim ben integrat en el vocabulari quotidià queixar-nos de "les decisions de Can Joanetes", al mateix nivell que en altres latituds reneguen de "la pressió de la Casa Blanca", lamenten "les reticències de La Moncloa" o lloen "el vistiplau de Castel Gandolfo".

Sembla, doncs, que el gruix dels administrats hem acceptat aquesta part pel tot com una manera de deixar de banda els genèrics "casa de la vila", "casa comuna", "consistorial", "de la ciutat", etc., que predominen a les poblacions catalanes. I potser ens és interessant saber com s'ha

originat aquest curiós topònim. Perquè, tot i que l'edifici de Can Joanetes va ser construït entre 1927 i 1928 per ser ocupat per la fàbrica de gènere de punt de la societat Subiràs, Sacrest i Companyia –posteriorment, Manufacturas de Olot SA–, el nom no va néixer en aquell moment. Venia d'un espai proper, però d'un temps molt més allunyat. L'espai originari era el carrer de Sant Rafael, concretament l'edifici amb el número 45 d'aquella via urbana, on s'havia constituït la societat tèxtil l'any 1920. Resulta que aquell local, propietat de la família Castañer Soy, era coneguda per *casa Joanetes* des de, com a mínim, 1879, quan va ser anotada en el padró d'habitatges del municipi. La raó de ser de l'apel·latiu de la casa, finalment, era molt senzilla: durant molts anys, entre 1806 i 1838, aquell edifici situat al límit de l'àrea urbanitzada va ser la residència d'un negociant, de nom Francesc Tarrús, natural del poble de Joanetes. Quan va morir, a l'edat de 74 anys, sembla que va deixar el seu gentilici estretament vinculat a la propietat.

Tot plegat constitueix la història de la creació casual d'una marca pública distintiva. Una contribució més –ei!, només de paraula– a la casa del comú dels olotins.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / GLIFOSAT

EMILI BASSOLS I ISAMAT

El glifosat és, segurament, l'herbicide de síntesi química més utilitzat al món. Amb aquest nom potser no és gaire conegut, però si hi afegeixo que és la substància activa del *RoundUp*, producte comercialitzat per la multinacional Monsanto, segur que ja sona més. Es va començar a vendre fa més de quatre dècades, i la seva potent efectivitat i el baix preu el van convertir en un producte molt assequible. Ara, el seu ús en infraestructures, conreus extensius i jardineria urbana s'ha estès arreu del món. Però, des de fa uns anys, el glifosat és a la picota. Sobretot des del març del 2015, quan l'Agència Internacional de Recerca sobre el Càncer (IARC), organisme vinculat a l'Organització Mundial de la Salut i que, avui per avui, és la màxima autoritat mundial sobre aquesta malaltia, va identificar el perill relacionat amb aquesta substància. A partir de la decisió unànime d'un equip internacional de científics, es va establir que el glifosat és "probablement carcinogen per als humans", és a dir, té un paper causal en el desenvolupament del càncer. En l'altre extrem hi ha organismes públics que no ho veuen igual, com l'Autoritat Europea de Seguretat Alimentària (EFSA), que va emetre un informe amb unes conclusions molt diferents que van servir a la Comissió Europea per decidir la renovació de l'ús del glifosat. Un informe que, cal dir-ho, ha estat molt criticat per la comunitat científica

internacional, perquè aquesta considera absolutament provat el perjudici del glifosat per a la salut de les persones i el medi ambient. El principal problema rau en la seva persistència en el medi, sobretot en el sòl, en les aigües superficials i en les subterrànies.

El 2012, l'Agència Catalana de l'Aigua va publicar els resultats d'un estudi encarregat al Consell Superior d'Investigacions Científiques que pretenia analitzar la presència de glifosat a les aigües subterrànies. Amb 140 mostres recollides en diferents aquífers de Catalunya (dels de la Garrotxa no es van recollir mostres), l'estudi va concloure que el glifosat era present per sobre del límit de quantificació en el 41% de les mostres, amb concentracions puntuals tan altes de fins a 2,5 µg/L. El valor màxim admès de concentració de glifosat que estableix la normativa europea (Directiva 2006/118/EC relativa a la contaminació de les aigües subterrànies) és de 0,1 µg/L. Alguns municipis de Catalunya han aplicat el principi de precaució i l'han deixat d'utilitzar en tasques de jardineria urbana. A la Garrotxa, el ple de l'Ajuntament d'Argelaguer celebrat a l'abril de 2016 va aprovar una moció mitjançant la qual s'abandonava l'ús d'herbicides en la jardineria municipal. Tant de bo que aquesta mesura s'estengués a tots aquells ens públics, particulars i pagesos que encara utilitzen el glifosat per mantenir a ratlla les mal anomenades males herbes. Però encara seria millor deixar d'utilitzar herbicides, ja sigui el glifosat o el que segur que ens presentarà d'aquí a poc Monsanto com a alternativa ideal al *RoundUp*. A Catalunya existeixen diversos municipis que han repensat la seva jardineria urbana i han apostat per models lliures d'herbicides. Es tracta de fer les coses d'una manera més ecològica i sostenible. Hem de deixar d'acumular residus nocius a les ciutats, als espais agraris i, en general, en els nostres sistemes naturals pel risc que això representa, tant per a la nostra salut com per al nostre benestar col·lectiu, actual i futur. En definitiva, cal un canvi radical de model, no pas d'herbicide.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / RAFEL GRIERA

DOMÈNEC MOLI

La impressió que provoca a aquest faulista la desaparició de Rafel Griera és la d'un final d'etapa. Amb ell desapareix el darrer membre d'aquella generació de pintors nascuts poc abans de la guerra, durant o poc després. Aquella generació que va conèixer la manca d'interès per l'art dels decennis de postguerra i que va veure com s'inflava desmesuradament el globus als anys setanta. Com Olot es convertia en la ciutat amb més pintors per metre quadrat d'Europa, i també en l'espai amb més galeries d'art (d'una es passà a tretze en un moment donat). Temps increïble en què caminàrem de la indiferència a un col·leccionisme interessat que va omplir de teles acolorides armaris i parets. Les obres dels pintors, a vegades, passaven del cavallet plantat als paratges de l'entorn d'Olot a mans del comprador. Quasi sense temps de firmar-lo.

Entre aquells creadors, en Griera fou una promesa que ràpidament es convertiria en realitat gràcies al seu domini del dibuix i el color. Va néixer a les illes Canàries, però molt aviat la seva família es traslladà a Olot, on regentava un taller de sants. Ell sempre va ser un olotí més. Físicament i socialment. Però en el fons de la seva ment conservava aquell delicat sentit de l'humor que segurament encomana la sal del mar als seus veïns. Era un dibuixant –això no es compra ni

es ven– excepcional, però també era un colorista notable. Encara que sembli estrany, les dues habilitats no sempre van juntes. Va viure a Olot, on va guanyar un premi dels que es convocaren en aquella època quan la Sala Vayreda estava ubicada a l'edifici del claustre del Carme i des de l'Ajuntament s'organitzaven exposicions, beques i premis. Una vegada casat, va establir la seva residència fora d'Olot. I assolida l'edat en què els humans diuen que ens hem de retirar i fer un pas enrere empentats pel pes de l'edat, va venir a Olot, ciutat que mai va oblidar i a la qual acudia sempre que podia. La seva mobilitat s'anà reduint de mica en mica, però no la seva vocació per la pintura, a la qual va dedicar temps fins que no va poder més. Sol passar a aquells que fan una feina arrossegats per una vocació que no té res a veure amb l'economia o l'orgull. Les darreres vegades que aquest faulista el va trobar encara pel carrer anava amb una cadira de rodes empesa per un amic comú. Sorprenentment, en Rafel estava feliç, com si el món fos generós amb ell. Reia i feia bromes. Finalment, la malaltia el va recloure en el darrer sojorn de la vida. Expliquen que ja no coneixia els amics. Aquest faulista no pot obviar aquesta circumstància tan trista, però en la seva memòria es queda amb el Griera amb el sentit de l'humor, ironia, pintor intuïtiu, imaginatiu... i amic.

PIONERS DE LA FOTOGRAFIA OLOTINA / ESTEVE MORER

ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA

ACGAX, Fons Josep M. Melció Pujol

La fotografia que encapçala aquestes línies la vam conèixer gràcies a Josep M. Dou, que la va incloure en l'àlbum *Olot en el transcurs del temps*, on anotava que n'era autor Vicenç Grivé. Més tard, la placa de vidre original va arribar a l'ACGAX amb les fotografies del Fons Josep M. Melció Pujol, el qual, a part de la producció pròpia de l'autor, incloïa un bon nombre d'imatges d'altres fotògrafs locals. Al centre de la imatge es veu el rostre, que ja coneixem, d'un jove Esteve Morer, recolzat a l'espatlla d'un altre probable fotògraf, amb un trípod i amb la càmera estereoscòpica als peus. Ens atrevim a plantejar que podria ser un d'aquells fotògrafs pioners dels quals parlem i parlarem més endavant, de qui desconexim el rostre. Qui sap si podria ser Vicenç Grivé, Fèlix Planagumà, Emili Viñolas o Ricard Casinó. Potser un dia ho sabrem.

Esteve Morer Toronell va néixer a Olot el 26 d'agost de 1858, al carrer de Sant Rafel. Era fill de Rafel Morer, baster, i d'Àngela Toronell. Va estudiar a l'Escola de Dibuix d'Olot, i el 1897 formava part de la junta de govern dels llúissos olotins. De l'any 1892 al 1921, consta com a fotògraf en la matrícula de la contribució industrial. De la seva primera galeria, al carrer de Tomàs de Lorenzana, es va traslladar al número 12 de la plaça d'Esteve Ferrer i, al tombant de segle, s'instal·là al passeig de Miquel Blay. L'any 1904 retornà a l'estudi anterior fins a l'any 1921. Es donà de baixa com a professional el 30 de desembre de 1921, quan estava instal·lat, novament, al Firal.

Però, tant abans com després d'aquesta etapa professional documentada, Esteve Morer feia fotografies. A la Col·lecció d'imatges de la Biblioteca Marià Vayreda hi ha una fotografia de Vicenç Grivé (Olot, 1838-1896) d'una excursió de l'Escuela de Obreros Olotenses (antecessora del Centre Catòlic d'Olot) a Sant Aniol de Finestres l'any 1888. Al centre de la imatge, Esteve Morer posa darrere una càmera fotogràfica de l'època. De fet, Antoni de Bolòs Vayreda (1889-1975), a l'article "La colección de fotografías Grivé", de la sèrie 'Tiempos de antaño', publicat al setmanari *Misión* el 7 de novembre de 1959, dona dues pistes fonamentals: posa cara al fotògraf i explica que era deixeble de Vicenç Grivé. L'any 1890 va obtenir el premi de paisatge en el concurs fotogràfic regional del Centre Catalanista d'Olot. El 1900 va participar en l'Exposició Regional Olotina organitzada per l'Institut Olotí de les Arts, les Ciències i les Indústries, i en el bienni 1912-1913 va formar part de la junta directiva del Centre Catòlic d'Olot, com a bibliotecari. Després de 1921, per altra banda, també coneixem algunes fotografies seves, la darrera datada l'any 1936, just abans de la Guerra Civil; i també hi ha constància de la seva vinculació, l'any 1927, a l'Art Fotogràfic, una secció del Centre Catòlic, com a soci honorari. Esteve Morer va morir solter, als vuitanta anys, la primera setmana de març de 1939, al seu domicili del carrer de Camil Mulleras, número 30.

L'ACGAX conserva 153 fotografies d'Esteve Morer. D'aquestes, 58 corresponen a les plaques de vidre que integren el Fons Esteve Morer Toronell, 8 de les quals són estereoscòpies; es tracta de vistes de llocs emblemàtics d'Olot i rodalies, i fotografies de la plaça Major la diada de Corpus i la festa major. Dins la Col·lecció d'imatges de Josep M. Dou Camps hi ha 31 fotografies d'Esteve Morer: 10 són reproduccions d'algunes fotos del Fons Esteve Morer Toronell i les altres 21 corresponen a vistes d'Olot i a retrats de grups de persones a l'exterior. I en destaquen 15, publicades al llibre *Homenatge d'Olot a Maria Immaculada* (1906), editat per la impremta Bonet, amb els carrers del centre d'Olot engalanats per a la celebració del 50è aniversari de la proclamació del dogma de la Immaculada Concepció, el 8 de desembre de 1904. A la Col·lecció d'imatges de la Biblio-

teca Marià Vayreda hi ha 10 postals d'Esteve Morer amb vistes de llocs emblemàtics d'Olot. Al Fons Família Garganta hi ha 10 retrats d'estudi i exteriors, tant individuals (els fills Garganta Fàbrega) com de grup (membres de la Creu Roja) i, al Fons Família Trincheria, 6 retrats de grup de fills de famílies benestants de la ciutat, vestits de congregants. En el Fons Josep M. Melció Pujol hi ha 3 plaques estereoscòpiques del passeig de Miquel Blay, 21 plaques de plàstic de vistes d'Olot i rodalies, 8 plaques de vidre de retrats de grup i 5 fotografies en paper: 1 de la catedral de Girona, 3 de grups a l'exterior i 1 retrat del pintor Josep Berga i Boix, de l'any 1910. A la Col·lecció d'imatges de l'ACGAX, hi ha 8 fotografies en paper de retrats de grup i 2 de retrats en format *carte cabinet*. I, encara un altre retrat en aquest format al Fons Francesc Caula Vegas.

BREVIARI

El repositori cooperatiu de la Diputació de Girona *Regira*, que permet consultar, en accés obert, les col·leccions digitalitzades de biblioteques de les comarques gironines que s'hi adhireixen, ha incorporat en les darreres setmanes el setmanari *Misión* (1955-1965) i el seu successor *Olot Misión* (1965-1979). Una gran notícia per als investigadors locals. Ara només cal desitjar que ben aviat s'hi afegixin els números de la revista *Pyrene* (1949-1963) i dels setmanaris *L'Olotí* (1979-1988), *Doble Set* (1991-1992) i *A 440 m sobre el nivell del mar* (1995-2005).

...

La primera Vitrina del Trimestre de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa de l'any 2019 estarà dedicada a l'aportació olotina a les **Edicions Catalanes de París**, amb motiu dels cinquanta anys de la creació d'aquesta plataforma editorial creada per Josep Benet amb la intenció de publicar a l'estranger llibres que la censura havia prohibit a Espanya. Un grup d'olotins va ajudar a introduir clandestinament aquests llibres a Catalunya a través de l'Alta Garrotxa. Aquesta mostra, que es pot veure del 18 de gener al 29 de març, presenta el catàleg de l'editorial i deixa constància d'aquell episodi de resistència cultural.

ACGAX. Fons Josep M. Miró i Pujol

El recordaré sempre als porxos de Ventós mirant el Puigsacalm. “Aquest paisatge canvia a cada moment...”. O potser quan em va confessar que, als anys 30, a ell i als seus companys els semblava que calia liquidar el noucentisme. D’adolescent el llegia a *Destino* i l’envejava. Llegia els seus versos a l’antiga biblioteca inaugurada per l’Eugeni d’Ors i no sempre els entenia. *Joc partit* (1935) bevia de totes les influències formalistes universitàries i dels clàssics medievals, que servidor encara desconeixia. Mai no m’hauria imaginat que seria un dels meus primers editors. Davant del contracte d’*El llimerol / Papers d’un ionqui* (1984), a la seu de *Destino*, va confondre la meua estupefacció amb decepció, em va portar una carta de joventut de Miguel Delibes i me’n llegí un fragment en què deia sentir-se decebut de la literatura. “Vostè, no desisteixi!”. Era un home fred, però, a finals dels 80, convidat a celebrar Sant Jordi entre alumnes de COU que li representaren la seva vida i li recitaren els seus versos, s’emocionà.

Amb *L’aventura fràgil* (1937) tancava en plena guerra la seva obra poètica de joventut, el món vital i prometedor

dels inicis de la seva trajectòria: havia esdevingut poeta, crític, estudiós i antòleg, de bracet amb Martí de Riquer. “La guerra resultà una tragèdia”, encara lleigeixo a l’entrevista que li vaig fer (*Plomes catalanes contemporànies*, 1982), quan em va donar un poema inèdit sense saber que, anys més tard, el titularia ‘La infantesa’ i encapçalaria el seu magnífic llibre *Fluvià* (1989), el seu darrer poemari, guardonat amb el Ciutat de Barcelona. La guerra li escapçà la seva vocació docent, una mostra de la qual ens deixà a *Cinc poetes* (1969), i els seus esplais pel món de l’art (sortosament tenim els seus estudis de Miró, Tàpies i Serra). Després de més de deu anys de silenci públic –el 1941 es va casar i va muntar una família–, edità *Camí dels dies* (1948), un poemari ambiciós, una tria de tot el que havia elaborat en els anys de fecund silenci, formalment perfecte, auster, sobri i brillant de contingut. Un salt estètic vers una lírica elegíaca del pas del temps. Sortosament, del primer bloc d’aquest llibre, ‘Els mesos’, en tenim una edició de bibliofília preciosa, amb exegesi d’un dels millors crítics del país, titulada *Els mesos. Sonets de Joan Teixidor comentats per D. Sam Abrams*. Els havia comentat aquí, a *El Cartipàs*, des del 2013, amb motiu de la celebració de l’Any Teixidor pel centenari del seu naixement. Encara n’arribaria una altra: *El Príncep* (1954). I les prosas poètiques del *Tot apuntat* (1981), que seguirien amb dos volums d’apunts més i ens testimonien monjoies de la seva vida de 1965 a 1989, aplecs personals i evolucionats d’*Els antics* (1968) i *Els anys i els llocs* (1985). El 1975, davant d’una tardor radiant, en què el blau quallava amb una densitat incomprensible, apuntava: “...no és cap puerilitat imaginar que darrera aquest gran cel que ens cobreix hi ha l’altre gran cel que tots portem al fons del nostre cor. [...] en el moment de què parlo darrera del blau del cel hi havia Déu.”

LLUÍS BUSQUETS I GRABULOSA

ME’N RECORDO / 48

Recordo el bombardeig pocs dies abans de l’entrada dels *nacionals* a Olot i la missa de campanya que es va celebrar uns dies després al Firal. Recordo les “comunes del Firal”, amb aquelles balustrades de pedra artificial que jo trobava tan boniques i que eren un dels llocs on jugàvem la mainada del barri. Recordo els corrals que fèiem davant de casa per als mulats de la Fira de Sant Lluç. Recordo el Firal quan encara tot era terror per la part de la baixada des de l’Apartament fins al començament de la Putoia, abans que l’alcalde Pere Bretcha Galí hi fes construir aquells jardinetes. Recordo que allà s’hi muntaven les atraccions de les festes, *caballitos*, barques voladores i poca cosa més. Recordo el nunci que tocava la trompeta i anunciava l’arribada del peix, donava notícies de l’Ajuntament o avisava quan es calava foc en algun lloc, perquè els bombers es posessin en marxa; per a cada cosa tenia una melodia diferent: quan a la nit tocava la trompeta amb el seu toc

especial de foc, em feia venir pell de gallina. Recordo el vell edifici de la Biblioteca Popular, que m’agradava molt i que em va saber molt de greu que enderroquessin per fer-hi el que ara és l’Escola de Música, a la qual no trobo cap gràcia. Recordo el pont de Colom, que també era molt bonic; és una llàstima que cap dels ajuntaments que han passat hagi estat capaç de reconstruir-lo. Recordo la gorga dels Dimonis, que ara ja no existeix, i fins i tot penso que tal vegada l’havia somiada, però no, perquè... Recordo haver-hi anat sol a nedar poc després de l’aiguat del 40 i que una dona que passava per allà em va cridar: “Noi, què fas de nedar aquí? I si baixa una altra riuada, què faràs?”. Recordo les Feixes, el Masclot gros i el Masclot petit, aquests a la riera de Riudaura, a vegades penso si encara s’hi pot nedar; suposo que no. Recordo Can Basil, els Tossols i el Collell, llocs on anàvem a nedar i on ens ho havíem passat molt bé; fa molt de temps que no hi he anat, no

sé com deu estar, sobretot el Collell. Recordo el Patronat d’Obreres, on hi havia un petit escenari al primer pis del Casal Marià on es feien comèdies de dones soles o d’homes sols; eren obres sempre molt alligadores. Recordo que per poder-hi anar els diumenges, durant un temps, s’havia de portar l’assistència, que era un paperet que et donaven a Sant Esteve si anaves a doctrina. Recordo que, més tard, quan es va reconstruir el Casal Marià, hi havia un escenari gran que estava molt bé, així com la sala per al públic. Recordo que llavors hi alternàvem els diferents grups escènics: les noies del Patronat d’Obreres, els nois del Quadre Escènic Pitarrà i del Guimerà, que érem rivals (ens fèiem la competència); més tard els del Sant Genís. Recordo que llavors, a part dels Pastorets i el Nadal de les Pastores, en temps nadalencs, i les Dones de la Passió, per Quaresma, s’hi feien obres que per mi tenien la seva gràcia.

JOAN LLAGOSTERA SERRA